HÅNDBOK

for undervisningsleder

Menneskeverd & Etikk

En håndbok som gir deg tips og råd til hvordan du kan få mest mulig ut av undervisningsopplegget 'Menneskeverd & Etikk'.

Innhold:

1. **Rollen som undervisningsleder**
   a. Et vanskelig tema
2. **Gode råd til undervisningstimen**
   a. Hvordan kommuniserer vi rundt et vanskelig tema?
3. **Typiske spørsmål, og kloke svar**
   a. Begreper og argumenter
4. **Hva gjør jeg dersom…?**
   a. Tips og råd dersom det dukker opp ulike problemstillinger
5. **Aktiviteter og øvelser**

1. Rollen som undervisningsleder

Det er en viktig jobb du har tatt på deg med å ta opp temaet menneskeverd og abort i din gruppe. Vi er klar over at det er et utfordrende tema, og har derfor laget et praktisk verktøy for å hjelpe deg gjennom undervisningen. Som undervisningsleder (heretter: leder) skal du hjelpe de unge (heretter: ungdommene) å reflekterer over etiske spørsmål knyttet til menneskeverd, graviditet og abort. Din oppgave er å skape flyt i samlingen og formidle informasjon gjennom samtale, filmklipp og refleksjonsspørsmål. På den måten bevisstgjør du også ungdommene på deres egne meninger, holdninger og verdier, og oppfordrer dem samtidig til å ta kloke valg for seg selv. Som leder skal du ikke komme med fasitsvar, men lage rom for en god samtale mellom deg og ungdommene. Dersom ungdommene resonnerer seg fram til noen av svarene selv, er det større sjanse for at de vil huske dem for resten av livet. Samtidig er du den trygge lederen i rommet, som setter rammer for hva som skal diskuteres. I denne håndboken vil vi utdype noen av disse poengene og håper det vil komme til nytte for deg.

Overordnede mål for undervisningsopplegget er derfor å:

1. Synliggjøre verdien av ethvert menneskeliv fra livets start
2. Bevisstgjøre på og hjelpe ungdommene å reflektere over etiske spørsmål
3. Utruste ungdommene med mot, kunnskap og ferdigheter til å ta gode valg

Dette undervisningsopplegget passer både undervisning i konfirmasjon- eller skolesammenheng. I skolen er opplegget tilpasset kompetansemål i samfunnsfag, norsk, kristendom, religion, livssyn og etikk, og naturfag. Forslag på oppgaver til de forskjellige fagene finner du på siste side i Håndboka.

Et vanskelig tema

Når man snakker om menneskeverd og livets start er det naturlig at spørsmål om abort dukker opp. Derfor har vi satt av en del tid i undervisningsopplegget til å reflektere rundt dette temaet. Abort er et svært sensitivt og ofte tabubelagt tema, som det er knyttet sterke følelser til. Derfor er det ekstra viktig å 'bevege seg forsiktig i terrenget' og ta hensyn til at det kan sitte jenter og gutter i rommet som allerede har erfaringer med abort. Hvordan vi ordlegger oss er derfor viktig for ikke å legge en tyngre byrde på dem enn de kanskje allerede har. Samtidig kan den informasjonen du deler gi dem opplysninger de trenger for å samle mot til å oppsøke hjelp ved behov. Din oppgave blir også å hjelpe ungdommene å se valgets alvorlige karakter, og at konsekvensen av valget er noe som kan prege dem resten av livet, uansett hva de velger.

Av hensyn til at dette er et vanskelig tema, og av respekt for de som allerede har erfaring med abort, bør du forberede ungdommene i forkant på at temaet skal tas opp i gruppen. Det kan også skape rom for at de som har tatt abort får en invitasjon til å snakke med deg eller en annen leder på forhånd. Du kan allerede da opplyse om at ungdommene kan søke råd og veiledning hos sin helsesøster eller fastlege, eller ta kontakt med rådgivningstjenesten Amathea.

Det er bred politisk enighet om at aborttallene i Norge er for høye og at vi må jobbe på ulike måter for å redusere disse tallene. Menneskeverd ser behovet for å formidle korrekt kunnskap som igjen former gode holdninger og utruster ungdommene til å ta gode valg. Det gjør vi i utgangspunktet for å forebygge uønsket graviditet og abort.

Menneskeverd & Etikk

Enten du er for eller i mot dagens abortlov kan du bruke dette opplegget til å undervise ungdommene om temaet Menneskeverd & Etikk. På tross av at loven tillater det, vil det å ta abort alltid være etisk problematisk. At noe er tillatt i følge loven er ikke ensbetydende med at det er moralsk rett. Det er likevel viktig at du er bevisst dine egne verdier og samtidig fokuserer på de overordnede målene for undervisningen (se s. 2).

Manus
Vi har laget et detaljer manus til deg som du finner i Menneskeverds Ressursbank. Det er lagt ned mye arbeid i oppbygging og innhold i manuset for at det skal være en god pedagogisk time. I manuset er du likevel fri til å formulere setningene slik det er naturlig for deg, men innholdet og rekkefølgen anbefaler vi at du ikke endrer på. Du må gjerne legge til informasjon som er relevant i den sammenhengen undervisningen foregår i.

Ved generelle spørsmål eller dersom du er usikker på hva du kan legge til, ikke nøl med å **ta kontakt med oss** på e-post: helene@menneskeverd.no eller telefon 22 34 09 04.

2. Gode råd til undervisningstimen

Hvordan kommuniserer vi best rundt dette temaet?

a) Menneskeverd forsøker å alltid kommunisere positivt for livet – hva vi er for – nemlig livsrett, likeverd og livshjelp. Se mer på våre hjemmesider **menneskeverd.no**

b) Vi fokuserer på det fascinerende og avanserte hos mennesket allerede fra livets begynnelse i befruktningsøyeblikket.

c) Menneskeverd tror tydeligheten tjener mest på å synliggjøre det ufødte barnet som et eget individ med like mye verdi som fødte mennesker.

d) Når vi skal formidle hvordan en abort skjer i praksis, bruker vi virkemidler som er forsvarlige ut ifra en psykologisk og pedagogisk synsvinkel, tilpasset alder og modenhet.

e) Det lønner seg å bruke ord som ungdommene er kjent med og bruker i sitt dagligspråk. Bruk så mye som mulig ordet **barnet**, framfor å snakke om fosteret, der dette lar seg gjøre. Det skaper en nærhet til mennesket inne i magen.
Bruk **graviditet** framfor svangerskap, som er et ord de bruker selv.

Ordforklaringer:

- **Abort** vil si å kunstig avbryte graviditeten med den følge at man avslutter et spirende menneskeliv. Vi sier også at man velger (a)bort **barnet**
- **Befruktet egg**: Cellen som er resultatet av sammensmeltningen av en eggcelle og sædcelle (befruktning).
- **Fosterets alder**: Vanligvis regner man graviditetsuker når man snakker om hvor langt man er på vei. Da gjelder det antall uker siden siste menstruasjon. I dette opplegget snakker vi som regel alltid om fosterets alder som regnes fra befruktningen som skjer rundt to uker etter siste menstruasjon.
- **Embryo:** Menneske i tidlig utviklingsstadium, fra 2. til 8. uke etter befruktning.
- **Etikk**: betyr læren om rett og galt.

Her kommer noen pedagogiske tips til undervisningen:

a) **Hvordan skape en trygg atmosfære?**
1. Start samlingen med å definere kjøreregelene. Spør gjerne ungdommene om de har noen klasseregler eller hva de mener er gode rammer å ha i gruppen som bidrar til trygghet i rommet.
2. Sette mobilen på lydløs og legge den helt vekk
3. Rekk opp hånda - en person snakker om gangen.

b) **Hvordan kan jeg skape en god samtale?**
Ungdommene er som oftest engasjert når det gjelder denne tematikken, men ikke alle er like fokuserte. Husk at de ikke er så godt forberedt som deg på hva dere skal snakke om. Tenk også på hvordan du selv var når du var 13-16 år: Det er lett å tenke på helt andre ting, snakke med sidemannen eller være sjenert og ikke ville svare. Det er ditt ansvar og utfordring som leder å sørge for at alle får mulighet til å svare, og ikke bare de samme hele tiden, men ingen skal tvinges til å snakke. Det er også flott at du som leder kan reflektere sammen med gruppen ved å stille åpne spørsmål. Her er noen forslag til formuleringer som bidrar til samtale:

- **Er det andre som mener det samme?**: ”Er det andre som har tenkt det samme/kjenner seg igjen?”
- **Hva mener du?:** En av ungdommene har kommet med en påstand. Spør vedkommende videre: ”Hva mener du med det? Har du noen konkrete eksempler?”
- **Er det alltid sånn?**: Nyanser svaret ved å stille flere spørsmål. ”Du mener at abort bør være lov når man er ung, men hvor gammel må man være for å bli en god mor?”
- **Er dette relevant for oss?**: ”Er du mindre verdt om du ikke er ønsket? Tenkt eksempel: Hvis det var en venninne av deg som ble gravid nå, hvilke råd ville du gitt henne?”
- **Hva mener dere andre?**: En av ungdommene har svart at ”fosteret får verdi ved fødselen”. Spør: ”Hva tenker dere andre om det? Er dere enig/uenig i det som ble sagt?”.

3. Typiske spørsmål og kloke svar:

Disse spørsmålene kan dukke opp i løpet av undervisningen. Her har vi forsøkt å gi noen gode svar basert på organisasjonens verdigrunnlag (punkt 1).

1. *”Hva mener Menneskeverd?”*
Organisasjonen Menneskeverd bygger på det kristne menneskesynet og en legeerklæring som heter Lejeune-erklæringen, som begge sier at menneskeverdet er ukrenkelig og hvert individ har uendelig høy verdi fra befruktning til naturlig død. Menneskeverdet kan derfor ikke graderes og er uavhengig av enkeltmenneskers prestasjoner og egenskaper.
Du kan lese mer om hva Menneskeverd mener om de ulike temaene på vår hjemmeside.

Organisasjonen Menneskeverd fokuserer på menneskets iboende verdi fra befruktningsøyeblikket ved å ta utgangspunkt i biologiske fakta. Kunnskap om fosterets utvikling vil bevisstgjøre en på at menneskelivet er avansert fra begynnelsen av. Det kan legge et godt grunnlag for at man i neste omgang kan argumentere for at ufødt liv har fullt menneskeverd allerede fra begynnelsen. Her får du en god argumentasjonsrekke:

2. *"Når begynner menneskelivet?"*
Her vil du finne mange ulike meninger. Noen mener det er ved fødselen, når hjertet slår eller fra første tegn til liv. Men her er det viktig å tenke klart. Mange blander sammen spørsmålet *"når begynner menneskelivet"* med *"når synes jeg at fosteret får samme menneskeverd som fødte mennesker?"*. Det første spørsmålet er faktisk lett å besvare. For dagens kunnskap om fosterets utvikling gir oss god grunn til å mene at fosteret er et menneske allerede fra det er et befruktet egg: I det sædcelle og eggcelle smelter sammen, blir et nytt individ til. I dette øyeblikket er hele den genetiske koden satt. Allerede her er individets hårfarge, øyenfarge, hudfarge, ja til og med kjønn bestemt. Barnet som vokser til i mors mage har et annet DNA enn moren, og det kan til og med ha en annen blodtype. Det befruktede egget er et selvstendig individ, og gitt de rette ytre betingelser vil det det styre sin egen utvikling, fremveksten av organene og den videre kroppsvekten. Menneskelivet er i kontinuerlig utvikling hele livet fra befruktning til død. Noen sier at et foster bare er et "potensielt menneske", men det er mer riktig å si at det er et "menneske med potensial".

I følge naturvitenskapen er befruktningen derfor starten på menneskelivet – det er et biologisk faktum. Mange vil bli overbevist om dette når de får litt kunnskap om tidlig fosterutvikling. Når man forstår at fosteret er et menneske i biologisk forstand, legger det et godt grunnlag for deretter å innse at dette lille mennesket også har menneskeverd.

3. *"Når får mennesket sin verdi?"*
Når man sier at et foster har menneskeverd innebærer det at det har samme verdi og rettigheter (rett til liv) som et født individ. Det er en person i moralsk forstand. Fordi fosteret styrer sin egen utvikling er det også et eget individ, selv om det er avhengig av moren både før og etter fødsel.

Hvis det er **rasjonell tenkning** som gir mennesket moralsk verdi, vil det innebære at mennesker i koma, som har en demenssykdom eller er hjerneskadet, ikke har verdi. Dette er problematisk, så det argumentet er ikke godt nok. Hvis det er egenskaper som skiller mennesker fra dyr som gir oss menneskeverdet, betyr det at menneskets verdi vurderes ut fra visse **egenskaper**. Dette er også veldig problematisk, da egenskaper blant mennesker er svært ulikt fordelt. Hvis menneskeverdet begrunnes i IQ, tenkeevne eller fysisk styrke, betyr det at mennesker med høy IQ, god tenkeevne eller ekstrem fysisk styrke er *mer verdt* enn andre? Det ser ut til at man da blir tvunget til å gradere menneskeverdet på bakgrunn av graderte egenskaper. Hvor skal man da sette grensen for *når* et menneske har full verdi?

Din verdi forandres ikke fra du er tenåring til du er voksen eller når du blir pensjonert. Om du kalles et embryo, foster, baby eller tenåring er ikke det avgjørende for din verdi som menneske. Dersom du kommer utfor en ulykke og blir lam eller hjerneskadet synker ikke din verdi og du mister ikke din rett til liv. Retten til liv er nedfelt i FNs menneskerettighetserklæring artikkel nummer 3. Det eneste som både er logisk og som kan forklare det vi alle allerede mener om menneskers likeverd, er derfor at alle mennesker har verdi rett og slett fordi de er mennesker.[1]

[1] Denne argumentasjonsrekke er utdypet i Morten Magelssens bok *"Menneskeverd i klinikk og politikk" (2013).*

4. *"Men det er kvinnens kropp – burde ikke hun bestemme selv hva hun vil gjøre med den?"*
Samfunnet lærer oss at vi må tenke på oss selv først. Og hvis det dukker opp et hinder i veien så finner man en måte å fjerne det på. Noen hevder at et argument for å ta abort er at fosteret bare er en del av kvinnens kropp. Naturvitenskapen viser oss derimot at mor og barn ikke er samme individ, de har forskjellig DNA, og kan ha forskjellig blodtype. Barnet i magen er derfor et selvstendig individ som styrer sin egen utvikling (se punkt 2). Loven om svangerskapsavbrudd beskytter ikke barnets rettigheter før 12. uke. Fram til da heter det 'selvbestemt abort' og det er mor som har råderett over om barnet får leve eller ikke. Det kan være svært vanskelig for en kvinne å måtte ta dette valget for sitt eget barn, et valg som kan være sterkt påvirket av ytre press fra familie, venner, barnefar, økonomiske forhold eller karriere. Hvis barnet er et selvstendig individ og har menneskeverd fra befruktningsøyeblikket, burde det også ha like rettigheter som fødte mennesker.

5. "Er angrepille det samme som abortpille?"
Angrepille og abortpille er ikke det samme. Abortpillen tas i forbindelse med medisinsk abort helt opp til 12. uke av graviditeten, mens en angrepille må tas innen 72 -120 timer. Angrepillens virkning er i hovedsak hemming eller utsetting av eggløsning, men det er ikke enighet om hvor sikkert dette er. Bekymringen er derfor at pillen unntaksvis kan føre til en «tidlig abort» ved å hindre at et befruktet egg fester seg i livmorveggen. Dersom eggløsningen allerede har funnet sted, vil du aldri kunne vite om du har vært gravid eller ikke. Vi kan derfor ikke på nåværende tidspunkt anbefale bruk av angrepillen. For mer informasjon om ulike typer prevensjonsmidler gå inn på våre nettsider www.menneskeverd.no.

4. Hva gjør jeg dersom…?

Siden hver gruppe og leder er forskjellig finnes det ikke noen fasit på hvordan du best kan håndtere vanskelige situasjoner som måtte dukke opp underveis. Her får du likevel noen pedagogiske tips og råd som kan komme til nytte:

1. Noen bråker så mye at det forstyrrer undervisningen?

- Sørg for at en eller flere andre voksne tilstede setter seg spredt i gruppen og gjerne sammen med de som bruker å være urolige.
- Du bør søke etter å behandle andre slik du ønsker at de skal behandle deg. Det handler om gjensidig respekt. Er det en person eller en liten gruppe som bråker kan man først be dem pent om å være stille og ikke forstyrre de andre i gruppen.
- Dersom noen forsøker å avbryte eller skape uro med vilje, kan du komme langt med å ignorere det første gang. Fortsett å vær vennlig dersom det pågår for lenge og du må si i fra. Vis at du ønsker at alle skal spille på lag denne samlingen, og henvis til kjøreregelene dere ble enige om. Noen ganger kan det holde å bare få øyekontakt med vedkommende.
- Pass på å skille mellom aktivitet og person. *"Jeg ønsker at alle skal få med seg det som blir sagt på denne samlingen"*, heller enn *"klarer du ikke å være stille…?"*
- Fokuser på hva det er du ønsker; *"Kan dere følge med her…"*, i stedet for hva du ikke ønsker; *"Kan dere slutte å bråke?"*.
- Dersom uro gjentar seg hos samme person kan du gjerne stille spørsmålet om det er noe vedkommende lurer på. Kanskje kan uro skyldes at de har falt av undervisningen, ikke forstod noe eller synes det er kjedelig. Spør da om det er noe du kan gjøre for at det skal bli lettere å følge med. "Skal jeg gjenta det en gang til?".

2. Ingen tørr å svare på refleksjonsspørsmålene?

Stillhet trenger ikke bety at de ikke er interessert i å svare deg. Kanskje er spørsmålet så vanskelig at de trenger litt tid til å tenke? Ikke alle spørsmål like lette å svare på, og de kan være redd for å utlevere personlige meninger. Stillhet kan også bety at de tenker over det som har blir sagt. Det er greit å la ungdommene kjenne litt på denne stillheten og gi dem tid til å reflektere. Du kan også hjelpe dem litt på vei ved å stille spørsmålet på nytt med andre formuleringer, eller et konkret eksempel. Hvis det da ikke blir noe aktivitet i gruppen kan du prøve en av øvelsene vi har skissert på side 8 og 9.

3. En jente forteller at hun har tatt abort?

Det er små sjanser for at en jente vil fortelle høyt til gruppen at hun har tatt abort. Derimot vil noen kunne si "jeg har en venninne som har tatt abort – er har hun tatt et liv da?", og da kan man ikke vite om det er venninnen eller om det faktisk gjelder henne selv. Det er ikke så viktig i det øyeblikket hun sier det. Det viktigste er at man prøver å bevare hennes selvrespekt og behandler henne som likeverdig ved å vise forståelse og ta hensyn. Etter timen bør du eller en annen ansvarlig person ta kontakt med jenta for å finne ut mer om situasjonen. Kanskje trenger hun noen å snakke med om sin egen eller venninnens erfaring. Opplys om hvilke muligheter vedkommende har for samtale og veiledning om abort.

Å dele svært private ting kan også oppleves sårt i etterkant. Dersom noen begynner å fortelle en historie om seg selv som ikke egner seg å dele med hele gruppen, kan du forsiktig avbryte ved å si "Du, det du deler nå er veldig personlig og fortjener mer tid til å lyttes til. Er det i orden om du deler resten av historien etter timen, sammen med meg eller en annen voksen?". Husk bare å følge opp dette etter timen.

5. Aktiviteter og øvelser:

Det er ikke lagt opp til mange aktiviteter eller øvelser underveis i undervisningen, men dersom det er mye uroligheter i gruppen, eller ingen svarer på spørsmålene du stiller, kan du prøve en øvelse som kan sette i gang samtale og refleksjon. Velg gjerne gruppearbeid der dere jobber med spørsmålene, eller velg en øvelse som passer bedre til din gruppe.

1. Rekk opp hånden – Leder stiller et spørsmål og ber ungdommene rekke opp hånden om de ønsker å svare. Det kan være lurt å la flere svare på det samme spørsmålet så får man fram nyanser og variasjon i gruppen. Det kan også vise at enkelte spørsmål ikke er så lette å svare på, at de ikke bare har ett konkret svar, eller at svaret avhenger av hvilke verdier/holdninger man har selv. Det er lov å påpeke at spørsmålet er vanskelig og at det er helt greit at det er forskjellige meninger i gruppen. Gi gjerne ungdommene 2 minutter til å snakke med sidemannen før de svarer.

2. Opp og stå – Ungdommene sitter på stolen sin og leder leser opp et antall påstander. Om de er enig i påstanden reiser de seg, og setter seg før neste spørsmål. Er de uenig i påstanden blir de sittende til neste spørsmål. Påstandene skal bidra til refleksjon og deltakelse, og kan være en konkret måte å ta et standpunkt til et spørsmål/påstand

Eksempler på påstander**:**

- Jeg liker taco (prøvespørsmål)
- Det er positivt å bli gravid

- Mennesket har verdi fordi det kan tenke
- Mennesket får verdi ved fødsel
- Jeg tørr å si nei dersom det er noe jeg ikke vil
- Jeg tørr å reise meg selv om ingen andre gjør det

3. Runden (mindre grupper) – Leder stiller et spørsmål som er relevant for undervisningen, som alle skal svare på: Gå en runde slik at alle får svart, du kan hoppe over en som er usikker/ikke vil svare og spørre igjen på slutten av timen. Målet er at alle skal få si noe, men det holder med korte kommentarer fra hver deltaker.

Eksempel på spørsmål:

- Hva er et menneske verdt?
- Hva er du verdt?
- Hva bestemmer din verdi?
- Er det noen ganger man ikke føler seg verdifull?
- Er man verdifull selv om man ikke er ønsket?

(Flere spørsmål finner du i Menneskeverds ressursbank på hjemmesiden.)

4. Rollespill – Her bør man se an alder og modenhet i gruppen. Rollespill kan være komplisert og kan virke mot sin hensikt om det bare blir latter og uro. Et forslag er å spille jente, gutt og forelder/lege. Et annet forslag er å lage en tiltenkt debatt og sette to grupper på tre eller fire mot hverandre og argumentere for og i mot abort. Som leder har du ansvar for å stoppe eventuelt nedsettende kommentarer.

Eksempel på problemstilling:

- Du har nettopp fått vite at jenta er gravid og skal fortelle det til lege/forelder.
- Hva skal du si til venninnen/kompisen som er usikker på om de vil ta abort eller ikke?
- Hvilke argumenter for/mot abort kan dere finne?

5. Tankekart - Positive og negative ord knyttet til et ord, for eksempel GRAVID.

6. Skriveoppgaver: Her har du et forslag på skriveoppgaver som ungdommene kan løse etter undervisningstimen eller til neste samling. Oppgavene er tilpasset kompetansemål i flere fag ved ungdoms- og videregåendetrinnet, og man kan enkelt kombinere flere fag. I norsk kan man benytte sjangerlære (brev/argumenterende tekst/essay/novelle). I samfunnsfag tar man opp tema individ, familie og samfunn og i og RLE ser man på etiske spørsmål knyttet til livet og menneskeverdet, menneskesyn og menneskerettigheter. I Naturfag og biologi fokuserer man på befruktning, fosterets utvikling og graviditet (kropp og helse).

Forsalg til oppgaver:

1) ”**Kjære...”** Skriv et brev:
a. til barnet i magen. Fortell barnet hvilket valg mor og far står overfor.
b. til en venninne som er gravid: Hva ville du sagt dersom hun har blitt uplanlagt gravid og lurer på om hun skal ta abort? Hvilke råd ville du gitt?

2) **”Jeg er gravid!”:** Skriv en novelle om en jente som er gravid med kjæresten sin og er i tvil om hva hun skal velge. Hvilke følelser fikk hun da hun fikk vite om graviditeten? Hva sier barnefaren da hun forteller han om at hun er gravid? Velger hun å beholde barnet?

Bruk tittelforslaget, eller velg din egen.

3) **”Hva er et menneske verdt?”.** Skrive et essay eller en argumenterende tekst om menneskets verdi i dagens samfunn. Når får du verdi? Hva gir deg verdi?

4) **”Hvorfor velger noen kvinner abort?”.** Skriv en argumenterende tekst: Hvorfor tror du kvinner velger abort i Norge? Hvorfor kan det være vanskelig for noen å leve med dette valget i etterkant?

5) **”Menneskerettigheter”:** Skriv en artikkel om menneskerettigheter der du diskuterer FNs verdenserklæring om menneskerettighetenes tredje artikkel: ” ”Enhver har rett til liv, frihet og personlig sikkerhet.” Hvem har rett til liv i dag? Til slutt: Drøft verdien av at denne rettigheten blir respektert.

6) **”Er det galt å ta abort?”:** Gjøre rede for begrepene etikk og moral og drøft spørsmålet ”er det galt å ta abort?” ved å ta utgangspunkt i en religion, livssyn eller et kjent forbilde (eks. Mor Theresa).

7) **Fosterets utvikling:** Lag en tidslinje over fosterets utvikling som viser størrelse, vekt og fascinerende detaljer i de ulike fasene. For en god, pålitelig oversikt se babyverden.no

Håndbok slutt.